

Süli Attila

Móricz Sándor ezredes 1848–49-es tevékenységéről

S epsiszentgyörgyi és nagyváradai Móricz Sándor 1820. január 8-án született Köpecen, Móricz József határőr őrnagy és Boda Teréz gyermekeként. A családja székely kismemesi származású és református vallású volt. Móricz Sándor 1836–1839 között a tullni utásziskolát végezte el, majd kadétként a haditengerészetnél kapott beosztást, azonban édesanya kérésére végül a 15. határőrezredhez került. 1843–1846-ig a kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetben matematikát és fegyvertant oktatott, ezt követően az ezred fegyverraktárát felügyelő tiszt volt Kézdivásárhelyen. 1845-ben hadnagyi, 1848-ban pedig főhadnagyi rangban állt. 1848. október elején Erdővidék nemzetőr őrnagyává választották. Háromszék önvédelmi harca idején későbbi apósa, Dobai Károly¹ ezredes segédtisztje volt, 1849 áprilisától a két századból álló székely utászosztály parancsnoka lett századosi rangban, majd a székelyföldi hadosztály táborkari tisztjeként szolgált. A zsigárdi fegyverletétel előtt Kazinczy Lajos ezredes őrnaggyá léptette elő. A szabadságharc leverése után Aradon raboskodott, 1850-ben 8 év várfogságra ítélték. Büntetését Teresienstadtban töltötte, honnan 1852 júniusában uralkodói kegyelemmel szabadult. Ezt követően a nagykovácsi gimnázium tanára volt. 1856 és 1858 között elvégezte a bécsi műszaki főiskolát, majd fürdőigazgatóként, illetve a Szatmár megyei bikszádi aranybánya vezetőjeként dolgozott. 1859-ben feleségül vette Dobai Leontinát, aki azonban 1862-ben meghalt. 1862-ben újranősült, feleségül vette a francia származású Marine Máriaét. 1869-ben alezredesként reaktiválták a magyar királyi honvédséghez és kinevezték a 33. honvédszászlóalj parancsnokává. 1872-ben ezredesként a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka, ezt követően pedig 1874-ben a 8. honvéd gyalogdandár parancsnoka volt. 1875-ben nyugdíjazták, 1882-ben hunyt el Nagyszébenben.²

Móricz Sándornak két gyermeke született: az első házasságából Ilona lánya, a másodikból pedig 1864-ben Károly fia. Móricz Károly Párizsban nevelkedett, majd a budapesti egyetemen szerzett jogi doktorátust. Nagyszébeni és nagyenyedi hivatalnokskodás után a kecskeméti jogi akadémia tanára lett 1892-ben. Számos értekezése, dolgozata jelent meg.³ Az itt közlésre kerülő levél szerzője Károly volt, aki azt Kelemen Lajoshoz, Háromszék megye tisztii ügyészehez írta 1894. január 23-án. Az irat a Székely Nemzeti Múzeum levéltárába került, az iktatókönyvben 213/1926. december 18. számmal lett bevezetve, mint Móricz Károly ajándéka, az alábbi tárgyak kíséretében: kiállítási bronz emlékérem, tokban képpel, Móricz Sándor 1848–49-i honvéd alezredes tábora a Gyilkoshídnál 1849-ben. Rajzolta 1850-ben az aradi kazamatában. A levél a múzeum könyvtárába került K. 9511. leltári számmal. Innen 1961-ben a Kovászna Megyei Levéltárhoz helyezték át, ahol Demeter Lajos sepsiszentgyörgyi helytörténész lelt a nyomára, aki közlés végett a rendelkezésemre bocsátotta.⁴

**Móricz Sándor 1820.
január 8-án született
Köpecen, Móricz
József határőr
őrnagy és Boda Teréz
gyermekeként.**

A levél lapjait nem folytatólagosan fűzték össze, így az egyes lapok sorrendbe állítását utólag végeztük el. Sajnos, a levél befejezése hiányzik. A forrást a jelenlegi helyesírás és központozás szabályai szerint, az eltérő alakok megtartásával rendeztem sajtó alá.

Móricz Sándor ezredes, az akadémia igazgatója

Honvéd utász

Forrásközlés:

Kelemen Lajos bátyámhoz atyám 1848/49-i dolgairól

Kecskemét, 1894. jan[uar] 23.

III. tized, Nagykőrösi utca 156.

Kedves bátyám!

Bizonyosan azt gondolta eddig, hogy megfeledeztem azon kívánságáról, mellyel édesatyám 1848/49-i arcképének fényképeztetését kötötte lelkemre.

Ezt nem tettem. Még újév előtt elkészíttettem a fényképmásolatokat, de nem volt időm édesatyám bátyám előtt említett leveleit lemásolni.

Most ezt is megtettem. Ide mellékelve küldöm 7 levél másolatát, melyeket 1848. december 11-étől a fogságból kiszabadulásáig, 1852. június 26-ig írt néhai Vida bácsihoz⁵ és jegyeséhez, Dobay Timihez, vagyis Leontinához⁶.

Az I. levélből kitűnőleg 1848. december 11-én atyám Uzonban volt⁷, mint ezredsegédtsízt. Ez abba az időbe esett, midőn még csak a háromszékiek tartották magukat a székelyek közül, ezek is elvágva minden érintkezéstől és minden közvetlen hírtől a magyar ügy állását illetőleg. Jellemző, hogy ennek dacára egy szó említés sincs abban a császárnak hódolási gondolatáról, bárha ezt tették ekkor a csíkiak és amint a levél mutatja, atyám nem látta rózsásnak a kilátásokat. Őt már a szabadságharc kezdete előtt a „magyarnak” nevezték ezredében, mert előszeretettel vásárolta a magyar irodalom termékeit, amint ma is birtokomban vannak még .....⁸ műve 1841-ből, Kisfaludy Károlynak és

Csokonainak atyám által annak idején szerzett, 1843. és 1844-i, valamint Kisfaludy Sándornak és Petőfinek 1842-i kiadásai. Ezekkel látta ő volt el a háromszéki kisasszonyokat.

S mint ugyanannak ezen leveléből kitűnik, ezen idő előtt lehetett atyám fegyvertiszt, vagyis a fegyvertár őre, mely időből beszélt atyám, hogy egyszer felakarták koncolni, mert azt a hírt terjesztették volt el róla, hogy a fegyvereket eladta a muszkáknak s csakis lélekjelenléte, mellyel azt kívánta, előbb győződjenek meg, vajon megvannak e a fegyverek, mentette meg. Akkor is abban a sorsban akarták különben részesíteni apámat az egész tisztikarral, midőn Balázs majort⁹ felkoncolták, amint egy alább Zita néni¹⁰ beszélt.

Atyám eredetileg tengerésznek lett képezve a tulli Pioner Corpsschulen¹¹, ahol Görgey Artúr is tanult három, vagy négy évet előtte¹² s csak nagyanyám felségfolyamodványára lett már megjelent kinevezése tengerész hadapróddá visszavonva s ő a 2. székely határőrezredhez¹³ helyezve hadapródi, vagyis kadéti minőségben.¹⁴ Itten volt azután hadnagy¹⁵ s lett 1848-ban, 28 éves korában főhadnagy. Mint hadnagy a mai kadétiskolának megfelelő kézdívásárhelyi mathematische Schuleban¹⁶ tanár volt s ma is birtokomban van egy ez időben kéziratban szépen kidolgozott s 1846-ban elkészült műve „Elementes Mathematik¹⁷” melyet 1843. november 1-étől 1846. augusztus 1-éig tartott előadásai alatt szerkesztett.

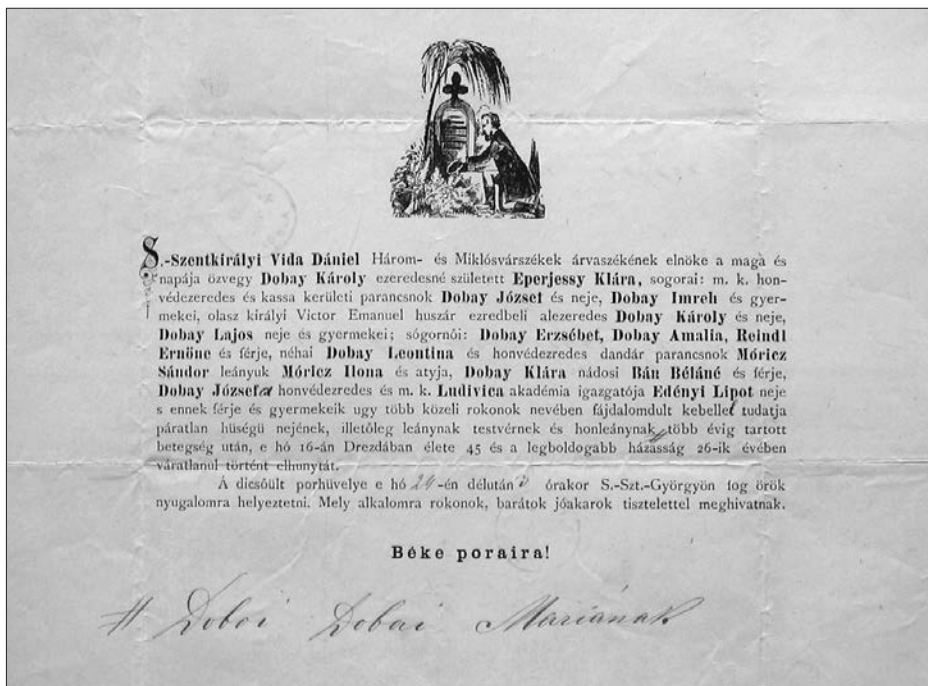
Ezen magasabb képzettségével járt állásának, illetőleg abból folyt hírnevének

köszönhető bizonyára, hogy amint édesatyám beszélte, Gábor Áron tőle kérte volt azt a könyvet¹⁸, melynek segítségével ő öntötte aztán ágyúit. Akkor, midőn ezt elbeszélte, meg is kérdeztem volt rögtön édesatyámat, hogy melyik volt a könyv, ő meg is mondta a szerzőjét s én felírtam egy kezemügyében volt könyv belső oldalára, de hogy melyik lehetett az a könyv, nem tudom s most midőn kerestem, nem akadtam rá.

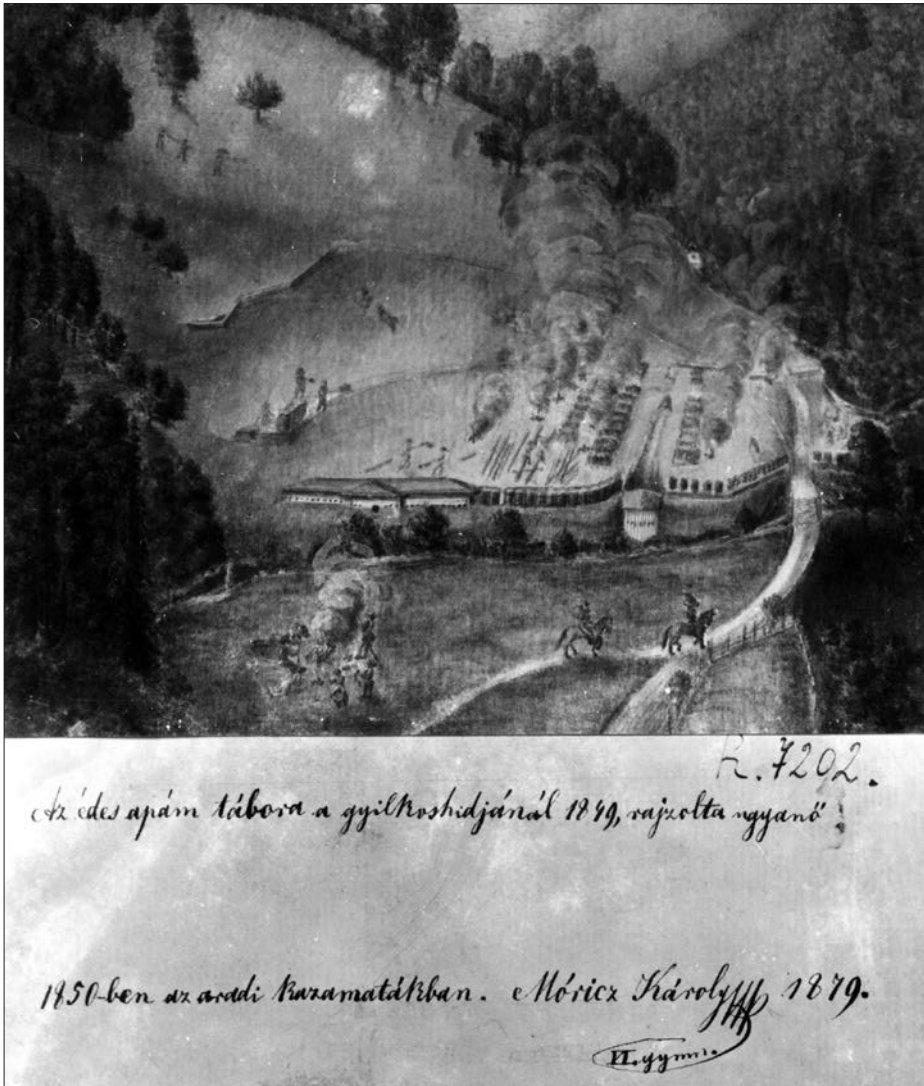
Úgy emlékszem atyámtól hallottam azt az anekdotát is, hogy midőn Gábor Áronnak az első ágyúja elkészült s az ellenséggel összeütközött, a székelyek a hátuk megett szóló ágyújuk hangjára azt mondták: „Nagyobbat szól a miénk” s ezen biztos tudatban megverték az ellenséget.¹⁹

Midőn az öreg Dobay²⁰, az édesatyám későbbi apósát arra kényszerítették, hogy a Barcaságra vezesse őket²¹, azon időpontra nézve beszélhette édesatyám, hogy a nép az ezredesi szállás körül lázongott, azt kiabálta, hogy „el kell pusztítani az árulótat”, értve alatta az öreg Dobayt s azokat a tiszteteket, akik nem szereztek volt nemzeti kokárdás sapkákat. Midőn egyre nagyobb volt a veszély, akkor édesatyám fejébe nyomta az öregúrnek saját nemzeti kokárdás sapkáját és felbízta, lépjen ki a nép közé s nyugtassa meg. Midőn aztán az öregurat a kokárdás sapkában meglátták, az addig életét követelt nép éljenzésben tört ki.

Atyám II. és III. levele azon időpontra esik, midőn Bem győzelmei után Brassó is a magyarok kezén volt.²²

Dobai Mária gyászjelentője

Ezekből a levelekből kitűnőleg, míg Kiss Sándor²³, a Mórícx Józsi²⁴ bácsi nagybátyja a Tömösi és Töröcsvári szorosok védelmével volt megbízva, addig május 15-ig a kőkeri, június 3-ig a Gyimesi, s azután az Ojtozi szorosok erődítési munkálatait tényleg atyám vezette s június 3-i levele szerint körülbelül június 17-ére számította az itteni erődítési munkálatok befejezését, mikor is zászlóaljkat kellett kapjon.²⁵

Amint a II. leveléből látszik, május 17-én már meg kellett volna lenni esküvőjének Dobay Timivel, de teendői nem engedték távozni a hadi események helyszínéről s így a közbejött viszontagságok folytán el is maradt az 1859-ig.

Dobay Timire szép világot vet, hogy amint később megvárta atyámat 1859-ig s nem akart máshoz férjhez menni, úgy a szabadságharc alatt megakartta osztani atyámmal a harc és küzdelem fáradalmait.

A IV. levél már Aradról van keltezve, 1849 karácsonyáról s részemről azt elégius²⁶ hangulatával épp oly szépnek

tartom, mint amily szép világot vett atyám érzelmeire. Érdekes benne az, hogy Váradinak írta alá magát benne édesatyám, amely néven tréfásan neveztek volt atyámat Dobay Timi és saját maga a sepsiszentgyörgyi Mórícx család állítólagos régebbi praedicatuma²⁷ után.

Az V. levél ugyanannak [a] Váradinak aláírásával atyám azon kettős elkeseredésének hatása alatt van fogalmazva, hogy egyfelől másfél hónap alatt első levelére választ nem kapott, másfelől 8 évre ítéltetett el, bárha amint leveléből is kitűnik, de amint tőle is hallottam említeni, a szabadságharc alatt viselt rangját és szerepét igyekezett eltitkolni. A levél második bekezdése keserű gúnyt tartalmaz, amennyiben az ott említett s általam csak pontokkal jelölt úr atyám versenytársa volt Dobay Timi mellett, aki, amint más levelekből láttam, olyan csúful viselte magát, hogy atyám bizonyára inkább akármit eltűrt volna, semmint egy olyan emberhez forduljon. A levélben említett Pepi, Dobay József²⁸, mostan nyug. cs. és kir

altábornagy, 1849-ben honvéd ezredes és Dobay Timinek fivére.

A VI. levélben jelenti édesatyám, hogy 1850. október 17-én indul Theresienstadtba...

Jegyzetek

1 Életrajza: Pálmay József: *Háromszék vármegye nemes családjai*. Sepsiszentgyörgy, 1901. 319-320. o.; Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Budapest, 2000. (A továbbiakban: Bona, 2000.) 307-308. o.

2 Bona, 2000. 527-528. o.

3 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1891. (<http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/m-96B16/moricz-karoly-sepsi-szent-gyorgyi-9B1A1/>)

4 Boér Hunor könyvtáros (Székely Nemzeti Múzeum) szíves közlése.

5 Vida Dániel (1816–1875) honvéd őrnagy, a kiegyezés után Háromszék főjegyzője. A levélíró nagybátyja.

6 Dobai Leontina, Dobai Károly ezredes lánya.

7 A levél lelőhelye: Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Szolgálat, Sepsiszentgyörgy / Arhivele Naționale ale României Serviciul Județean Covasna, Sfântu Gheorghe. Fond 20. 118r. Mórícx Sándor levele a kézdivásárhelyi tanácshoz. Uzon, 1848. december 11. Közli: Csikány Tamás: *Kisháború Háromszéken*. 1848. december. Barót, 2015. 100.o.

8 Olvasata bizonytalan.

9 Balázs Manó (1811–1848) honvéd őrnagy a 12. honvédzászlóalj parancsnoka. 1848. november 28-án Sepsiszentgyörgyön árulás vádjával letartóztatták és a feldühödött honvédek és polgárság felkoncolta. Maga az árulás ténye azonban nem bizonyított.

10 Személye ismeretlen.

11 Tullni utásziskola.

12 1832–1836.

13 Pontosabban 15. (2. székely) határőrezredhez.

14 1839.

15 1845.

16 Kézdivásárhelyi katonai nevelőintézet.

17 Matematika elemei.

18 Joseph von Smola: *Handbuch für k.k. österreichische Artillerie-Offiziere*. Wien, 1839 19 1848. december 5-6.

20 Dobai Károly ezredes (1793–1858) a 15. (2. székely) határőrezred parancsnoka.

21 1848. december 8.

22 1849. március 20.

23 Kiss Sándor (1809–1849) ezredes, a brassói hadosztály parancsnoka.

24 Mórícx József táblalíró, Miklós-vár-szék királybírája. Édesanyja Kiss Róza, Kiss Sándor ezredes testvére.

25 Székely utászosztály.

26 Bánatos, bús.

27 Nemesi előnév.

28 Dobai József (1820–1898) 1849-ben honvéd ezredes, 1880-ban altábornagy.